

<https://helda.helsinki.fi>

Mihin suuntaan saamen progressiivirakenteet ovat menossa? :
pö Huomioita leat jo us , leat manus -ilmaustyyppistä

Kuokkala, Juha

2021

Kuokkala , J 2021 , ' Mihin suuntaan saamen progressiivirakenteet ovat menossa?
pö Huomioita leat jo us , leat manus -ilmaustyyppistä pohjois- ja inarinsaa
Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja , Vuosikerta. 98 . <https://doi.org/10.33340/susa.97223>

<http://hdl.handle.net/10138/344306>
<https://doi.org/10.33340/susa.97223>

publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

Juha Kuokkala (Helsinki)

Mihin suuntaan saamen progressiivirakenteet ovat menossa? Huomioita *leat jođus*, *leat manus* -ilmaustyyppistä pohjois- ja inarinsaamessa

The Saami languages utilize a long-established progressive construction based on the inflected copula verb and the so-called action essive form of the main verb, for example North Saami *lea dahkamin* ‘is doing’ of *dahkat* ‘to do’. The present paper examines an apparently innovative construction that has not been described before, similarly appearing in a progressive function but based on the inflected copula and the locative case form of the deverbal noun in *-u*, for example *lea jođus* ‘is going’ of *johtit* ‘to travel, go, be in motion’. The main data source used is the SIKOR corpus, containing contemporary written language material in several Saami languages; supplementary sources of both written and oral material and of different ages are used as well. The data reveals that the new construction is frequently used of the verb *johtit* ‘to travel, go’ in modern North Saami (*leat jođus*) and fairly known in Inari Saami, too (*lede joođoost*). It is used more rarely of the verb *mannat* ‘to go’ in North Saami (*leat manus*); from Inari Saami there is only a single attestation of this verb in older data. Other verbs are not observed to be used in a similar construction, and the innovation seems to be confined to the contemporary use of these two Saami languages. It is argued that there are both language-internal and external factors that have contributed to the emergence of the *leat jođus* construction, including the global tendency of progressives to develop out of locative constructions and most importantly the model of the contact language Finnish, where a structurally identical deverbal noun based progressive construction is commonly used of the most frequent motion verbs (*olla menossa* ~ *tulossa* ~ *lähdössä* of *mennä* ‘to go’, *tulla* ‘to come’, *lähteä* ‘to depart’).

I. Johdanto

Progressiivisuudella tarkoitetaan kielitieteessä aspektuaalista kategoriaa, joka osoittaa viittaushetkellä käynnissä olevaa toimintaa ottamatta tarkemmin kantaa toiminnan päätepisteisiin. Progressiivinen aspekti on usein esitetty imperfektiivisen aspektin alalajina. Progressiiviset rakenteet tyypillisesti esittävät toiminnan tilapäisenä tai vaiheittain kehittyvänä taikka fokuoivat tiettyyn ajanhetkeen käynnissä olevan toiminnan kokonaisuudessa, joka voi näin toimia taustana toiselle samanaikaiseksi esitetylle tapahtumalle. (Dahl 1985: 91; Bybee ym. 1994: 126; Langacker 1991: 91–97.) Esimerkiksi suomen *olla tekemässä* -rakenne ilmaisee usein taustana *kun*-sivulauseen tapahtumalle toista samanaikaista, käynnissä olevaa toimintaa:

- (1) *Hän oli pelaamassa koripalloa, kun kaksi nuorukaista yritti ryöstää hänet* – (ISK § 1519)

Eri kielten progressiiveilla saattaa olla toisistaan poikkeavia rajoituksia, implikaatioita tai lisämerkityksiä; esimerkiksi suomessa yleiseen *olla tekemässä* -rakenteeseen liittyy usein lokationaalisuuden tai tarkoituksellisuuden merkityssävy (Dahl 1985: 90–95; ISK § 1519).

Pohjoissaamassa on vanhastaan suomen *olla tekemässä* -rakennetta vastaavana progressiivisena ilmaustyyppinä toiminut taipuvasta kopulaverbistä ja pääverbin nk. aktion essiivistä muodostettu *leat dahkamin ~ dahkame*¹ (jatkossa lyhyemmin *leat V-min*). Kyseinen verbirakenne esiintyy kaikissa saamelaiskielissä (Korhonen 1974: 25–26, 106–112). Tämän rinnalle näyttää nyt kuitenkin pohjois- ja inarinsaamassa olevan vakiintumassa aiemmin tutkimuskirjallisuudessa esiintymätön, *-u-* (kanta-saamen **-ō*) -teonnimijohdoksen lokatiivimuotoon pohjautuva progressiivinen ilmaustyyppi *leat jođus/manus* 'olla menossa' (← *johtit* 'kulkea', *mannat* 'mennä'; inarinsaamassa vastaavasti *leđe joođoost[/maanoost]*). Ilmaustyyppi rajoittuu mainittuihin kahteen verbiin ja on todennäköisesti ainakin osin syntynyt suomen vastaavan *olla menossa* -rakenteen vaikutuksesta. Käsitelen tässä kirjoituksessa saamen rakenteen esiintymistä korpusaineistossa ja arvioin, millaiset taustatekijät ovat vaikuttaneet sen syntyyn ja leviämiseen. Artikkelin kytkeytyy laajemmin ei-finiittisten rakenteiden ja teonnimijohdosten tutkimukseen varsinkin käytön ja historiallisen kehityksen näkökulmasta. Tutkimus jatkaa fennougriistiikan aineistolähtöisen kielenkuvauksen perinnettä sitoutumatta mihinkään tiettyyn teoriataustaan, mutta paikoin rakenteiden analyysissä hyödynnetään konstruktiokieliopin käsitteitä ja näkemyksiä.²

2. Progressiivisen verbirakenteen määrittelystä

Perinteisissä kielioppiesityksissä on erityisiksi (*x*-)rakenteiksi tavattu nimittää lause- ja lauseketyyppien määritelmiin mahtumattomia syntaktisia malleja, joilla on vakiintunut funktio; konstruktiokieliopin näkemystä seuraten voidaan kieliopillisena rakenteena tai konstruktiona pitää yleisemmin mitä tahansa kielenkäytössä tietynlaisessa käyttökontekstissa toistuvaa samankaltaisten muotoainesten ja merkityssuhteiden muodostamaa yksikköä (ks. esim. Goldberg 1995: 1–7; Fried & Östman 2004: 18–23). Tässä artikkelissa käsitellyt progressiivirakenteet kuuluvat perifrastisiin verbirakenteisiin (ISK käyttää termiä *verbiliitto*), joiden rakenneyksikköinä toimivat finiittimuodossa taipuva verbi sekä tätä täydentävä verbin ei-infiniittinen muoto, ja joiden muodostama rakenne voi kokonaisuutena toimia lauseen predikaattina. Vanhastaan tunnetun saamen *leat V-min* -progressiivirakenteen tapauksessa rakenneosina toimivat finiittinen kopulaverbi ja sisältöverbin aktion essiivimuoto, käsitteilyyn nostamassani

1. Edellinen on pääasiassa itäisissä, jälkimmäinen läntisissä murteissa esiintyvä muoto (Korhonen 1974: 110).

2. Kiitän Aikakauskirjan kahta nimetöntä arvioijaa artikkelin lopullista muotoa kohentaneista neuvoista ja huomioista sekä Helga Westiä ja Petter Morottajaa äidinkieliään koskevista tiedonannoista ja lause-esimerkkien käännösten kommentoimisesta. Lopulliset muotoilut ovat kuitenkin omalla vastuullani.

lea jođus/manus -rakenteessa taas kopula ja *u*-deverbaalin lokatiivimuoto. Sen ratkaisemiseksi, voiko kutakin tällaiset muodot sisältävää käyttöesiintymää pitää progressiivirakenteena, on mahdollista soveltaa toisaalta syntaktisia, toisaalta semanttisia kriteerejä, joista jälkimmäiset riippuvat vahvasti lausekontekstin pohjalta syntyvästä tulkinnasta.

Syntaktisina kriteereinä voidaan tarkastella ennen kaikkea sitä, millaisia määritteitä tai täydennyksiä deverbaalijohdoksen yhteydessä kulloinkin esiintyy. Ensinnäkin poissulkevana kriteerinä voi pitää nominille tyypillisen määritteen esiintymistä, jolloin rakenne ei hahmotu kiinteänä verbirakenteena, joka voi kokonaisuutena toimia kuin predikaatti, vaan teonnimijohdos on analysoitava kopulan adverbiaalisenä täydennyksenä. Esimerkissä (2) *johtu*-deverbaalilla on adjektiiviattribuutti *buori* 'hyvä':

- (2) – – *H. G. dadjá leat dehálaš hárbahallan maid sidjiide ja leat buori jođus bargguin.* (S NRK News)
'H. G. sanoo olevan tärkeää harjoitella myös heille ja olevan(sa) hyvässä vaudissa työn kanssa.'

Jos sen sijaan teonnimeen liittyy verbille tyypillinen adverbiaalinen täydennys, tämä puoltaa kokonaisuuden tulkintaa verbirakenteeksi (esimerkissä 3 illatiivimuotoinen substantiivi *boazorátkagii*, esimerkissä 4 infinitiivi *oaggut* 'onkia'):

- (3) *Guokte vieljaža leigga jođus boazorátkagii.* (S Fiktio)
'Kaksi veljestä olivat₂ menossa/matkalla poroerotukseen.'³
- (4) *Son lei jođus oaggut muhtin iđida.* (S Áššu)
'Hän oli menossa onkimaan/ongelle eräänä aamuna.'

Verbirakenteen tunnistamisessa voidaan vertauskohtana pitää aiemmassa tutkimuksessa ei-finiittisten verbimuotojen määrittelyyn sovellettuja kriteerejä. Määrittäessään erilaisten saamen verbipohjaisten muotokategorioiden kuuluvuutta verbin taivutusparadigmaan, erotuksena nominijohdoksista, Korhonen (1974: 9–14) käyttää merkityssuhteiden säännöllisyyden ja produktiivisuuden ohella keskeisenä kriteerinä sitä, saako kyseinen muoto lauseessa tyypillisiä verbin seuralaisia, etenkin objektia, vai nominin seuralaisia eli genetiivi- ja adjektiiviattribuutteja. Ylikoski (2003; 2009: 28–32) käyttää samoja kriteerejä määritellessään verbin ei-finiittiset muodot, joihin hän lukee infinitiivit, partisiipit ja konverbit sekä varauksin säännölliset teonnimet (kuten englannin *V-ing*). Vahvimpana merkinä muodon verbaalisesta luonteesta on pidettävä sen mahdollisuutta saada objekti, kuten ilmaisussa *Piera lei juhkamin vuola* 'P. oli juomassa olutta' versus **juhkan vuola* 'juominen olutta' (Ylikoski 2009: 37, 40). On nimittäin huomattava, että teonnimijohdot tai niitä

3. Käännöksissä merkinnät me_2 , te_2 , he_2 tai {verbimuoto}₂ viittaavat alkutekstin kaksikkomuotoihin.

merkitykseltään muistuttavat substantiivit voivat myös tapauksittain saada verbille tyypillisiä adverbiaalisia täydennyksiä:

- (5) *Máhte vuolgga Mázes* (Nickel & Sammallahti 2011: 416)
'Matin lähtö Masista'

- (6) *Máreha mátki Helssegii* (Nickel & Sammallahti 2011: 416)
'Maaritin matka Helsinkiin'

Juuri intransitiivisten liikeverbien kuten *johtit*, *mannat* 'kulkea, mennä' tapauksessa rajanvetoa hankaloittaa, että verbit itsessään ja siten niiden nominaalimuodotkaan eivät lähtökohtaisesti voi saada objektia. Myös *leat jođus/manus* -verbirakenteen tunnistamisessa on näin ollen adverbiaalisen täydennyksen esiintyessäkin mahdollisuuksien mukaan käytettävä tarkempia kriteerejä. Eräs mahdollinen kriteeri on sanajärjestys (vrt. Ylikoski 2009: 42–43), joka kuitenkin on tässä tutkimuksessa käyttökelpoinen vain harvoissa tapauksissa, joissa illatiivitäydennys edeltää *jođus/manus*-deverbaalia (*čoahkkimii jođus* 'kokoukseen menossa'), mikä ei olisi nominaaliselle lauseenjäsenelle mahdollista (**čoahkkimii mátki* 'kokoukseen matka'):

- (7) *Son lei čoahkkimii jođus ja* – – (S Ávvir)
'Hän oli kokoukseen menossa ja –'

Sanajärjestyksestä riippumatta vaikuttaa illatiivimuotoinen adverbiaalitäydennys melko hyvältä muodolliselta kriteeriltä liikeverbipohjaisen progressiivirakenteen tunnistamiseen (edellä esitetyin varauksin). Illatiivinen, kohdesuuntaa ilmaiseva lauseenjäsen ei voi olosijaisen tavoin toimia kopulaverbin täydennyksenä, vaan se liittyy semantiikaltaan liikeverbiin, jonka nominaalimuodon täydennykseksi se tällöin jäsentyy. Hieman vastaavanlaisena indikaattorina voi varauksin pitää sellaisia komitatiivimuotoisia lauseenjäseniä, jotka ilmaisevat liikkeen suorittamisen välinettä (8). Näiden muodollinen tunnistaminen on kuitenkin hankalampaa, koska komitatiivisijalla voidaan merkitä myös esimerkiksi subjektitarkoitteen seurana olevia henkilöitä tai mukana olevia esineitä, jotka voivat esiintyä myös nominaalisessa tilanilmauksessa (9), eikä välineen mainitseminenkaan tee tulkinnasta yksiselitteisesti progressiivista.

- (8) *Suoma olmmái eamidaš leigga biillain jođus go vujiiga badjelluotta.*
(S Min Áigi)
Suomalainen mies vaimoineen olivat autolla kulkemassa/matkalla,
kun ajoivat ojaan ['yli tien'].

- (9) *Go gintaliiguin lea jođus, de ferte várrogasat vázzit.* (S Ávvir)
'Kun kynttilöiden kanssa on liikkeellä [/liikkuu], niin pitää varovasti kulkea.'

Yleisesti käytän siis tämän tutkimuksen puitteissa progressiivisen verbirakenteen kriteerinä toisaalta sitä, että kopulan täydennyksenä esiintyvä deverbaalinomini (*johtu*, *mannu*) saa täydennykseksi kohdesuuntaa tai tarkoitusta ilmaisevia illatiivita- tai infinitiiviadverbiaaleja sekä mahdollisesti tavan (välineen) adverbiaaleja, toisaalta sitä, että ilmaus on lausekontekstissa tulkittavissa progressiivisena ('on menossa'). Syntaktiset eli adverbiaalitäydennyksiä koskevat kriteerit olen käytännön syistä nostanut ensisijaisiksi. Lausesemantiikan tarkemmalla tapauskohtaisella arvioinnilla progressiiviseksi tulkittavia lauseita olisi myös rakenteellisten kriteerien ulkopuolelle jäävästä aineistosta jokin määrä erotettavissa, mutta tehtävää vaikeuttaa laajemman kontekstin puuttuminen irrallisista korpuslauseista, ja kaikissa tapauksissa yleensäkin täysin pitävää rajaa verbirakenteen ja puhtaasti nominaalisten tilanilmausten välillä ('on liikkeellä') on vaikea vetää. Lisäksi aineiston koko asettaa rajoituksia analyysin yksityiskohtaisuudelle. Luvun 4 kvalitatiivisessa tarkastelussa käytän näin ollen jonkin verran myös tapauskohtaisia semanttisia kriteerejä, kun taas kvantitatiivisessa yhteenvedossa (luku 5, taulukot 1 ja 2) otan progressiivitulintaan viittaavana seikkana huomioon vain varmimmin muotokriteereillä tunnistettavat illatiivi- ja infinitiivitäydennykset.

3. Aineisto

Pääasiallisena aineistonani on Tromssan yliopiston SIKOR-korpus (lähdeyhene S), joka sisältää nykykirjakielten tekstiaineistoa eri saamelaiskielistä (korpuksen laajuus oli toukokuussa 2020 pohjoissaamen osalta 2,8 miljoonaa lausetta, joissa 32 miljoonaa sanetta, inarinsaamesta 170 000 lausetta ja 1,8 miljoonaa sanetta). Tästä aineistosta olen Korp-työkalulla hakenut ja käynyt silmämääräisesti läpi pohjoissaamen *johtu*-deverbaalijohdoksen lokatiivimuodon yhteisesiintymät kopulaverbin taivutusmuotojen kanssa; vähäisemmässä määrässä esiintyvistä pohjoissaamen *mannu*- ja inarinsaamen *mano*- ja *joto*-deverbaaleista olen vertailuksi katsonut läpi muunlaisetkin esiintymät. Yhteisesiintymänä on haettu lauseet, joissa *leat*-kopula ja deverbaali esiintyvät tässä järjestyksessä niin, että niiden väliin saa lisäksi jäädä yksi tai useampi sana, jotka ovat sanaluokaltaan adverbeja tai nomineja.⁴ Analyysiä varten lauseista on eroteltu ne, joissa esiintyy progressiivirakenteelle ominaisia illatiivi-, komitatiivi- tai infinitiivitäydennyksiä, käyttäen tässä lähtökohtana korpuksen sisältämää automatisoitua morfologista ja syntaktista jäsenystä (joka ei varsinkaan ennen kuvaamattomien rakenteiden osalta kuitenkaan ole ollenkaan aukoton).

Pohjoissaamen aineistosta löytyy *leat* + *jodus* -esiintymiä vajaat 1 700 ja *leat* + *manus* -esiintymiä 25. Inarinsaamen aineistosta puolestaan *lede* + *joodoost* -esiintymiä löytyy noin 90, *maanoost*-esiintymiä ei yhtäkään. Lukumäärät ovat summittaisia,

4. Käytetty CQP-hakulauseke pohjoissaamen *leat* + *jodus* -rakenteen osalta: "[lemma = "leat"] [(pos = "Adv" | pos = "N" | pos = "Pron" | pos = "Num")]* [word = "jodus"]" ja inarinsaamen *lede* + *joodoost* -rakenteen osalta: "[lemma = "lede"] [(pos = "Adv" | pos = "N" | pos = "Pron" | pos = "Num")]* [word = "joodoost"]".

koska korpukseen eri lähteistä päätyneitä identtisiä tai lähes identtisiä (esim. saman uutistekstin eri julkaisuversioiden) lauseita ei ole aineistosta täysin voitu eliminoida. Vertailevassa analyysiluvussa 5 esitettävien rakennetyypeittäisten lukumäärien epätarkkuutta lisää myös se, että kaikkien lauseiden rakennetulkinta ei ole yksiselitteinen. Tapauksittain esimerkkilauseille on tulkinnan tueksi pyritty verkkohauulla hakemaan alkuperäisen tekstin laajempaa kontekstia. Pohjoissaamen pääaineisto käsitellään tarkemmin luvussa 4.1, inarinsaamen luvussa 4.2.

Ajallisen perspektiivin sekä puhekielen näkökulman mukaan saamiseksi vertailumateriaalina on eri-ikäisiä murretekstejä sekä lisäksi 1800–1900-lukujen raamatunkäännöksiä; näitä käsitellen luvussa 4.3. Lisäksi luvussa 4.4 esitän ilmiön alueelliseksi rajaamiseksi vielä tutkittujen kielten naapuruudessa puhuttujen luulajan- ja koltansaamen osalta tekemäni havainnot. Lopuksi teen luvussa 5 vertailevan yleiskatsauksen *leat johtimin*, *leat mannamin* -rakenteiden käyttöön SIKOR-korpuksessa.⁵

Korpusesimerkkien suomennokset ovat omiani, ja ne on tehty tilanteen salliessa enemmän heijastamaan esimerkin kieliopillista rakennetta kuin mahdollisimman luontevaksi käännökseksi; kieliopista ja tutkimuksista poimittujen esimerkkien osalta suomennokset pohjautuvat lähteessä esitettyihin käännöksiin. Tarkempaa kieliopillista glossausta en ole esimerkeille tehnyt kuin erityistapauksissa, koska suomenkieliset käännökset vastaavat useimmiten saamen lauseita sana sanalta myös muotonsa puolesta riittävällä tarkkuudella. Esimerkkien kirjoitusasu on kulloisenkin lähteen mukainen lukuunottamatta vanhemmasta tutkimuskirjallisuudesta lainattuja pohjoissaamen esimerkkejä, jotka on siirretty nk. Nielsenin ortografiasta nykykirjakielen mukaiseen asuun. Korpusesimerkkien sanavälistys on lisäksi palautettu normaaliksi (poistettu välimerkkien ympärille korpuksessa lisätyt välilyönnit sekä kiinteissä ilmauksissa välilyöntiä korvaavat alaviivat).

4. Rakenteen *leat jođus/manus* esiintyminen aineistossa

4.1. Pohjoissaame

4.1.1. *leat jođus/manus* ilman adverbialista täydennystä

Nykykirjakieltä sisältävässä SIKOR-korpuksessa yhdistelmän *leat* [eri taivutusmuodoissa] + *jođus* esiintymiä on vajaat 1 700. Konneksio ilmaisee tyypillisesti ’liikkeellä’ tai ’käynnissä’ olemista:

- (10) *Dalle ledje jođus jobe vihttaduhát bohcco.* (S Ávvir)
 ’Silloin oli liikkeellä jopa viisituhatta poroa.’

5. SIKOR-korpuksesta tutkimusta varten kerätty ja käsitelty aineisto on saatavilla taulukkomuodossa Zenodo-palvelussa: <<https://doi.org/10.5281/zenodo.5745843>>.

- (11) *Lei go muhtin rievvár leamaš jođus, bargamen boasttuvuođaid?*
(S Áššu)
'Oliko joku rosvo ollut liikkeellä, tekemässä vääryyksiä?'
- (12) *Deanu čázádaga njuolggadusaid mielde ii leat lohpi oaggut fatnasis jus mohtor lea jođus.* (S Ávvir)
'Tenon vesistön säädösten mukaan ei ole lupa onkia veneestä jos moottori on käynnissä.'
- (13) *Dál ruvkki huksenbárggut leat jođus.* (S Min Áigi)
'Nyt kaivoksen rakennustyöt ovat käynnissä.'

Esimerkin (13) mukainen abstrakti, erilaisiin prosesseihin viittaava käyttö on hyvin tavallinen; varsinkin hallinnollisissa teksteissä käynnissäolon subjektina on usein *bargu* 'työ', *doaimma* 'toimi', *prošeakta* 'projekti', *proseassa* 'prosessi' yms. Sanakirjoista Nielsen (1979 [1932–62] s.v. *jotto*) ja Sammallahti (1989; 1993) mainitsevat deverbaalijohdokselle *johtu* merkitykset 'kulku, liikkeessä olo (esim. rahan); vauhti; menekki; juto, kulkuneuvo'; Nielsenillä on lokatiiviesimerkki *dál dat lea jođus* 'nyt se on liikkeellä [nu er den i bevegelse, i gang]', Lagercrantzilla (1939 § 1777.18) vastaavasti *κ^Hárra-l^L læà jođo-st* 'Karl on matkalla [Karl ist unterwegs]' (Uuniemi). Olennaisesti samat merkitykset esiintyvät jo Friisin (1887) sanakirjassa, jossa on myös esimerkit *<dak rudak jođost læk>* 'nämä rahat ovat käypiä' ja *<dak galvok æi læk jođost>* 'näillä tavaroilla ei ole menekkiä'. Sammallahti (1993) ilmoittaa erikseen lokatiivimuodolle *jođus* merkityksen 'vireillä (oikeusjutusta)'. Tuoreessa verkkosanakirjassa (Sammallahti [2020] s.v. *johtu*) on lokatiivimuodon merkityksiä avattu laajemmin: 'liikkeellä, vireillä (menossa), yllä,-tä (käynnissä), meneillä(än)'. Sanakirjatiedot vihjaavat abstraktimpien käyttöjen vähittäisestä yleistymisestä.

Huomattakoon, että *leat jođus* -lauseiden tulkintaa nominaalisena olotilan-ilmauksena tukee olosijaisen, merkitykseltään statiivisen paikanmääreen tai liikkeen päämääräksi hahmottumattoman ajanmääreen esiintyminen; tällaiset jäsentyvät *jođus*-deverbaalin kanssa rinnakkaisiksi kopulaverbin täydennyksiksi (esimerkeissä alleviivattuna):

- (14) *Stuorradikki gieldda- ja hálddašanlávdegoddi lea dán vahkus leamaš jođus Finnmárkkus.* (S Min Áigi)
'Suurkäräjien kunta- ja hallintolautakunta on tällä viikolla ollut matkalla Ruijassa.'
- (15) *Eanemus turisttat leat jođus mihcamárain gitta suoidnemánu álgui.*
(S Ávvir)
'Enimmät turistit ovat liikkeellä juhannuksesta (aina) heinäkuun alkuun.'

Tulosijainen täydennys sen sijaan ohjaa helpommin progressiiviseen tulkintaan. Tällaisia tapauksia käsitellään tarkemmin seuraavassa alaluvussa.

Deverbaalinominin *mannu* sisältävä yhdistelmä *leat* + *manus* on SIKOR-korpuksessa paljon *leat* + *jođus* -yhdistelmää harvinaisempi; näitä löytyy 25 esiintymää. Merkitys voi olla konkreettinen 'liikkeellä, menossa, matkalla' (esimerkki 16), joskus pikemmin '(matkalla,) poissa' (17), mutta usein myös abstraktimmin 'käynnissä' (18):

- (16) [*Mii eallit ráfehis áiggis.*] *Olles olmmošjoavkkut leat manus.* (S Hallinto)⁶
'[Elämme rauhatonta aikaa.] Kokonaiset ihmisjoukot ovat liikkeellä.'
- (17) *Viesu eaiggádat leat ieža manus ja ii oktage lean viesus.* (S Áššu)
'Talon omistajat ovat itse matkalla [= poissa] eikä kukaan ollut talossa.'
- (18) -- *odđa dutkanprošeavttat, dutkosat mat leat manus ja válmmas dutkosat* -- (S Hallinto)
'-- uudet tutkimusprojektit, tutkimukset jotka ovat käynnissä ja valmiit tutkimukset --'

Pohjoissaamen sanakirjoissa ja kieliopissa ei ole mainintoja *-u*-teonnimijohdos-ten kuten *mannu*, *johtu* käytöstä progressiivisessa verbirakenteessa, jollaisena esitetään nk. aktion essiivistä (Nielsenin ja Korhosen terminologialla II gerundista) muodostettu rakenne *leat* + *V-min* (~ *-me*) (Nielsen 1979 [1926]: 368; Korhonen 1974: 112; Nickel & Sammallahti 2011: 58–59, 282–285). Paikallissijaisten *u*-deverbaalien käytöstä kopulaverbin kanssa on esimerkiksi Nielsenillä (1979 [1926]: 334, 339) lähinnä esimerkkejä, jotka rinnastuvat muihin tilanilmauksissa käytettyihin substantiiveihin: *dat leai anus* 'se oli käytössä', (vrt. *anus boahit* 'poistua käytöstä'), *suhtus leat* 'olla suutuksissa', *bivddus leat* 'olla pyynnissä, metsällä/kalassa', *bargus leat* 'olla työssä', *gean sáhtus lea* 'ketä hän on kyyditsemässä / hvem er han ute og skysser'. Tällainen rakenne mainitaan mahdollisena passiivisen perfektipartisiipin korvaajana: *buori dâmus lea dat heasta* 'hyvin kesytetty/opetettu on se hevonen / godt temmet er den hesten' (← *dâpmat* 'kesyttää jne.'). Näissä tapauksissa kyse on kuitenkin syntaktisesti selvästi nominaalisesta lausekkeesta, jonka pääsanana toimiva *-u*-teonnimijohdos saa nominin määritteitä (attribuutteja): *gean sáhtus* ['kuka'. GENACC 'saatto'.LOC], *buori dâmus* ['hyvä'.GENACC 'kesytys'.LOC]. Samantyyppisiä tilanilmausrakenteita, jotka merkitykseltään jossain määrin rinnastuvat progressiivirakenteeseen, on myös suomessa muodostettu eri deverbaalinominien paikallissijoista, esim. *on (kalan) pyynnissä, heinänteossa, (hyvässä) kasvussa; on käytössä, pesussa* (ks. Nuutinen 1976: 56–57; Onikki-Rantajääskö 2001: 118).

6. Lauseen laajempi konteksti haettu osoitteesta <<http://13.81.61.200:8080/nordsamisk/Arkiv/Valgperiode-2013-2016/Sametingsraadets-taler-og-artikler/Samediggepresideantta-oddajagi-sardni-2016>>.

Hieman toisenlaisessa yhteydessä deverbaalinomini *mannu* 'meno' esiintyy jatkuvaa (aika)yhteyttä ilmaisevassa adverbiaalirakenteessa, jossa *manus*-lokatiivin edelle liittyy attribuutti tai yhdysosa: *dan manus* 'sitä menoa / med det samme', *iđid-manus* 'aamusta saakka', *ievttá manus* 'eilisestä lähtien', *čavčča manus* 'syksystä saakka', *easkká manus* 'yhä kuten äskenkin / fremdeles som for en stund siden' (Nielsen 1979 [1926]: 334; Sammallahti 1989 s.v. *mannu*). Tässä kyse lienee kuitenkin alkuaan erosijaisesta ilmauksesta; pohjoissaamen paikallissijajärjestelmässä alkupe-
räiset olo- ja erosija ovat yhdistyneet yhdeksi lokatiivisijaksi, joka ilmaisee molempien merkitysfunktioita (Korhonen 1981: 221–224).⁷

Aiemmista esimerkeistä poiketen joissain tapauksissa *leat jođus* ilman adverbiaalista täydennystä hahmottuu merkitykseltään progressiiviseksi tai tulevaa ennakoivaksi:

- (19) *Duođaid lei čáppa beaivi, ja giđđa ja geassi maiddái leat jođus.* (S Áššu)
'Tosiaan on kaunis päivä, ja kevät ja kesä myös ovat tuloillaan.'
- (20) *Dáro, sáme- ja suomagielat girjjit leat ilbman juo ja ruoššagielat girji lea jođus.* (S Min Áigi)
'Norjan- saamen ja suomenkieliset kirjat ovat ilmestyneet jo, ja venäjänkielinen kirja on tulossa.'

Näissä tapauksissa ennakoivaan tulkintaan ohjaa virkkeen aloittavassa lauseessa ilmaistu nykyhetken tilanne (on kaunis päivä; ovat ilmestyneet jo), johon seuraava *leat jođus* -lause tuo jonkinlaisen "tasokorotuksen", johon johtavan prosessin käsitetään olevan käynnissä. Esimerkeissä (19–20) esiintyvän käytön voi ajatella syntyneen prosessiin viittaavan tilanilmauksen implikatiivisesta tulkinnasta: kirjan teko on käynnissä, kirja on tekeillä, siis kirja on tulevaisuudessa ilmestymässä. Vuodenkierron tapahtumien taas voidaan hahmottaa olevan "liikkeellä" kohti havainnoitsijaa. (Vrt. Niva 2021: 45–52 suomen *olla tulossa* -rakenteesta.)

4.1.2. Illatiivisen täydennyksen sisältävä rakenne

Ilman adverbiaalista täydennystä esiintyvän, yleisesti liikkeellä tai käynnissä olemista merkitsevän tilanilmauksen ohella esiintyy ilmaustyyppiä, joka sisältää kohdesuuntaa ilmaisevan täydennyksen, tavallisesti illatiivimuotoisen. Näitä on huomattava osa sekä *leat jođus* että *leat manus* -esiintymistä (edellisistä noin 350, jälkimmäisistä kymmenkunta eli vajaat puolet). Kohdesuunnan maininta luo mielikuvan käynnissä olevasta prosessista, ja tulkinta kallistuu tällöin tilanilmauksen sijaan *olla menossa* -tyyppiseen progressiivirakenteeseen. Seuraavissa esimerkeissä illatiiviset täydennykset on merkitty jatkuvalla alleviivauksella ja mahdolliset muut deverbaalinomia määrittävät adverbiaalit katkoalleviivauksella.

7. Vrt. *easkká manus* -ilmauksen kanssa samanmerkityksinen *easkká rájis* ['raja'.LOC] (Koutokeino; Nielsen 1979 [1926]: 334) ja luulajansaamen *dat rajes* 'siitä lähtien', jossa on yksiselitteisesti elatiivi.

Monesti *jođus/manus*-sanan viittaama toiminta on ajoneuvolla ajamista tai matkustamista, ja semanttinen ero tilanilmaukseen ('liikkeellä') ei ole kovin merkittävä:

- (21) *Gádjunveagát leat jođus báikái.* (S NRK news)
'Pelastushenkilöstö on matkalla paikalle.'
- (22) *Dál son lea manus fas ruovttu guvlui.* (S Ávvir)
'Nyt hän on menossa taas kodin suuntaan [= kotiin päin].'
- (23) *Guorbmebiila lei manus Guovdageainnu guvlui ja personbiila mii lei jođus nuppoguvlui dáidá bohtán vearu beallái luotta.* (S Ávvir)
'Kuorma-auto oli menossa Koutokeinon suuntaan, ja henkilöauto, joka oli menossa toiseen suuntaan, taitaa [olla] tullut väärälle puolen tietä.'

Usein sivulauseella ilmaistu, toiminnan jollain lailla keskeyttävä tapahtuma viittaa kuitenkin päälauseen tyypilliseen progressiiviseen tulkintaan:

- (24) *Son lei jođus Áltái go vujii ealgga njeaiga Ássebávttis, --* (S Min Áigi)
'Hän oli menossa/matkalla Altaan, kun ajoi hirveä päin Á:ssa, --'
- (25) *Bihtá muitalus álgá dainna go Lennie (-- ja George (-- leaba manus bargui, muhto šaddaba bisánit go boasttu báikái leaba báhcán busses.*
(S Ávvir)
'Kappaleen kertomus alkaa sillä, että L. ja G. ovat menossa töihin, mutta joutuvat pysähtymään, kun ovat jääneet väärässä paikkaa bussista.'

Voidaan huomata myös, että muuhun kuin matkustamiseen liittyvät kontekstit tuovat rakenteeseen helpommin progressiivisen sävyn, kun asiantilaa ei voi hahmottaa staattisena matkallaolemisen "tilana":

- (26) *Son ii lokten čalmmiid, go didii gii lei jođus bajás.* (S Fiktio)
'Hän ei nostanut katsettaan ["silmiä"], kun tiesi kuka oli tulossa ylös.'
- (27) *Son báhkkanii, dego livččii jođus báhkka ommana lusa.* (S Fiktio)
'Hän kuumeni, niin kuin olisi menossa kuuman uunin luokse.'
- (28) *Olmmai gii lei jođus sisa, bisánii ja geahčestii bajás.* (S Fiktio)
'Mies, joka oli tulossa sisään, pysähtyi ja katsahti ylös.'
- (29) – *Dát maid mearkaša ahte luossa mii bohtá árrat mearas lea jođus bajimužžii čázadagas, árvala luossadutki.* (S Ávvir)
'Tämä myös merkitsee, että lohi joka lähtee aikaisin merestä on tulossa [tulee pääsemään] ylimmä vesistöissä, arvioi lohitutkija.'

Tapauksissa, joissa illatiivitäydennys edeltää *jođus*-sanaa (toistakymmentä esimerkkiä), tämän kuulumista verbirakenteeseen voi perustella myös sanajärjestyksellä (nominille tällainen rakenne olisi mahdoton, vrt. **Helssegii/Supmii mátki* ”Helsinkiin/Suomeen matka”):

(30) *Dál leaba Helssegii Supmii jođus ja dasto ruovttuguvlui.* (S Min Áigi)
'Nyt [*he*₂] ovat Helsinkiin, Suomeen menossa ja sitten kotiin päin.'

(31) *Risten lei ruoktot jođus.* (S Fiktio)
'R. oli kotiin menossa.'

Joskus fokusointisyyistä illatiivitäydennys edeltää koko verbirakennetta:

(32) *Porsáŋgu gielddastivrii lea maiddái dulkonortnet jođus,* — — (S Ávvir)
'Porsangin kunnanvaltuustoon on myös tulkkausjärjestely tulossa, — —'

Lukumääräisesti yleisin *leat jođus* -rakenteen illatiivitäydennys (n. 40 esiintymää) on kysymys- ja relatiivipronomini *gosa* ’mihin; johon’, joka yleensä esiintyy relatiivisen tai kysyvän sivulauseen alussa:

(33) *Gosa leat jođus?* (S Min Áigi)
'Mihin olet menossa/matkalla?'

(34) *Poles jearrá mus ahte gosa mun lean jođus.* (S Min Áigi)
'Poliisi kysyy minulta, että mihin minä olen menossa.'

(35) *Viimmat de oidnui báiki gosa ledje jođus.* (S Fiktio)
'Viimein sitten näkyi paikka, johon he olivat menossa.'

Tässä yhteydessä on kiintoisaa todeta, että Nielsenin (1979 [1932–62]) ja Sammallahten (1989; 1993) sanakirjojen esittämää *johtu-* tai *mannu-*deverbaalin monikon genetiivivaihtelun sisältävää ilmaustyyppiä *gosa leat jođuid/manuid?* ’minne olet matkalla’⁸ ei SIKOR-aineistossa esiinny lainkaan.

8. Sananomukaisesti ”minne olet menojä” tai ”... menojen”, morfosyntaktisesti ja ehkä historiallisestikin lähinnä vastaten suomen monikon instruktiivia ”minne olet menoin”; vrt. *soggái čalmmiid* ’kasvat seinään päin’, ”seinään silmin” ja *vūlos oivviid* ’pää painuksissa’, ”alas päin” (Nielsen 1979 [1926]: 316, monikon genetiivin esimerkkejä), ja toisaalta suomen *kallella kypärin* ym.

4.1.3. Komitatiivitäydennyksen sisältävä rakenne

Illatiivitäydennyksen lisäksi samassa lauseessa voi esiintyä komitatiivimuotoinen adverbiaali ilmaisemassa kulkuvälinettä tai seuraa (merkitty katkoalleviivauksella):

(36) *Nuorat **ledje jođus** ḃiillḃaiḃ Kárášjohkii go Suoma duollárat bissehedje sin.*

(S Min Áigi)

’Nuoret olivat menossa autolla Kaarasjoelle, kun Suomen tullimiehet pysäyttivät heidät.’

(37) – – *go beanavuoddjit **leigga jođus** ealu sisa ḃeḃḃaḃgiiḃuḃ, de boazoeaiggádis lei prinsihpalaččat lohpi báhčit beatnagiid.* (S Ávvir)

’Kun koiranajat olivat menossa poroelon keskelle koirillaan/koirineen, niin poronomistajalla oli periaatteessa lupa ampua koiria.’

Pelkän komitatiivitäydennyksen kanssa esiintyvät *leat jođus* -ilmaukset (38) muistuttavat semantiikaltaan enemmän tilanilmausta, josta progressiivinen aspekti puuttuu, joskin kulkuvälinettä ilmaiseva täydennys voi viitata progressiiviseen tulkintaan, kuten esimerkiksi (39), jossa lauseyhteydessä rakentuu progressiivirakenteelle tyyppinen kehystys (käynnissä oleva prosessi – hetkellinen tapahtuma):

(38) *Son **lea jođus** ḃeḃḃḃaiḃ Stihppánávžžis 1930:s, Kárášjoga gielddas.*

(S Min Áigi)

’Hän on liikkeellä hevosella S:ssa v. 1930, Kaarasjoen kunnassa.’

(39) *Duiskalaš barra, geat **leigga jođus** čamḃiḃḃiillḃaiḃ, leaba sáddejuvvon*

Kárášjoga dearvvavuodaguovddáži dárkkisdussii. (S NRK news)

’Saksalainen pari, joka oli liikkeellä matkailuautolla, on lähetetty Kaarasjoen terveystakeskukseen tarkastuksiin.’

4.1.4. Infinitiivitäydennyksen sisältävä rakenne

Paikallissijaisten nominien tai vastaavien adverbiaalien lisäksi *leat jođus* -rakenne voi saada myös infinitiivitäydennyksen, joka tavallisesti osoittaa tarkoitusta (esimerkeissä kaksoisalleviivattuna). Infinitiivillä voi olla rakenteessa myös oma objekti (43, 44). Huomattakoon, että saamen ei-finiittisten verbimuotojen järjestelmässä infinitiivi toimii tulosuuntaisuutta ilmaisevana adverbiaalina täydentäen *-mi/-me*-aineksisia olo- ja erosijoja (*Máhtte manai vuojadit* ~ *lei vuojadeamen* ~ *bođii vuojadeames* ’Matti meni uimaan ~ oli uimassa ~ tuli uimasta’; Korhonen 1974: 104–105) ja siten rinnastuu tietyltä osin edellä kuvattuihin illatiivitäydennyksiin.

(40) *Son **lei jođus** oaggut muhtin iđida.* (S Áššu)

’Hän oli menossa onkimaan/ongelle eräänä aamuna.’

- (41) *Letne jođus Joppevárrái Guoyđageainnuš, boazodoalli Oddvar Sara lusa finadit.* (S Min Áigi)
 '[Me₂] olemme menossa Joppevárriin Koutokeinosta, poronhoitaja O. S:n luokse käväisemään.'
- (42) – *Dál lean jođus vuojadit mearas[ADVL], lohká son, ovdal go lávke bussii.* (S Ávvir)
 'Nyt olen menossa uimaan meressä, sanoo hän, ennen kuin astuu bussiin.'
- (43) *Son lei jođus Čáhcesullui gávdnat ruhtadeddjiid[OBJ].* (S Min Áigi)
 'Hän oli menossa/matkalla Vesisaaren tapaamaan rahoittajia.'
- (44) *Go leigga jođus dáid gálvvuid[OBJ] doalvyt, de leigga kiiken barttaid, muhto eaba lean oaidnán barttaid, – –* (S Ávvir)
 'Kun [he₂] olivat menossa näitä tavaroita viemään, niin [he₂] olivat tähyilleet mökkejä, mutta eivät olleet nähneet mökkejä, – –'

Sivuhuomiona mainittakoon, että monessa *lea jođus* -lauseessa esiintyvä infinitiivi määrittää subjektina toimivaa *bargu* 'työ' (tai *proseassa* 'prosessi' ym.) -substantiivia. Joskus rakenne on syntaktisesti enemmän tai vähemmän kaksitulkintainen (onko vaikkapa esimerkissä 46 infinitiivin *oažžut* pääsana subjekti *šiehtadallamat* vai verbi(rakenne) (*leat*) *jođus*?):

- (45) 30 jagi leamaš jođus bargu nannet
 [30 vuosi.GENACC olla.PPP käynti.LOC työ vahvistaa.INF]

sámi rivttiid. (S Ávvir)
 saamelainen.ATTR oikeus.PL.GENACC]
 '30 vuotta [on] ollut käynnissä työ saamelaisten oikeuksien vahvistamiseksi'

- (46) *Leat šiehtadallamat jođus oažžut áigái*
 [olla.PRS.3PL neuvottelu.PL käynti.LOC saada.INF aika.ILL]

guhkesáiggi soahpamušaid (S Hallinto)
 pitkäaikainen.ATTR sopimus.PL.GENACC]
 'On neuvottelut käynnissä pitkäaikaisten sopimusten aikaan saamiseksi'

4.1.5. Ennakkoinnin tai intention ilmaiseminen

Suomen *olla V:ssä* -progressiivirakenteilla on puhtaan progressiivisuuden ilmaise-
misen lisäksi tulevaisuusviitteistä ja intentiota osoittavaa käyttöä, mikä on progres-
siivirakenteille tyypillistä (Niva, tulossa; vrt. Bybee ym. 1994: 268). Pohjoissaamen
vakiintuneemmalla, nk. aktion essiivistä muodostetulla progressiivirakenteella on
myös tällaista käyttöä erityisesti kysymyksen tai arvelun yhteydessä: *Goas don
leat vuolgimin?* 'milloin olet lähdössä, ts. aiot lähteä?', *Leago Máhte odne muoraid
geaseheame?* 'onko M. tänään hakemassa [ts. aikooko hakea] puita?', samoin kuin
preteritissä inkoatiivimerkityksisten verbien yhteydessä: *dat leai vuolgimin* 'hän oli
lähdössä', *mon ledjen suhkaleamen* 'olin lähdössä soutamaan' (Nielsen 1979 [1926]:
368–369; Nickel & Sammallahti 2011: 283). Käsittelyssä olevan *leat jođus/manus*
-rakenteen aineistoesimerkeistä ei kovin selvästi nouse esiin tulevaisuus- tai aiko-
musviitteisiä käyttöjä. Seuraavista lause-esimerkeistä voi mahdollisesti tällaisia mer-
kityssävyjä tulkita (vrt. myös esimerkit 19–20):

- (47) *Muitala soai oappáin beaivvi mielde leaba jođus davás.* (S Ávvir)
'Kertoo, [että] he siskon kanssa päivän mittaan ovat menossa pohjoiseen.'
- (48) *Ovllá lea jođus girkostallamii, ja mun lean fas soahpan Ovllá deaivat
otne.* (S Min Áigi)
'O. on menossa jumalanpalvelukseen, ja minä olen taas sopinut
tapaavani O:aa tänään.'
- (49) *Son lea bearrašiiŋ jođus ávvudit juovllaid Chiles, vuosttas háve mángga
jahká.* (S NRK News)
'Hän on perheineen menossa viettämään joulua Chiessä,
ensimmäistä kertaa moneen vuoteen.'
- (50) – *Fatnasiid álgen juo mannan gease vuovdit eret go árvidin makkár
soahpamuš lea jođus, čilge Valle.* (S NRK News)
'Veneitä aloin jo viime kesänä myydä pois, kun arvasin[/tajusin],
millainen sopimus on tulossa, selittää V.'

Näissä lause-esimerkeissä usein kuitenkin laajemman kontekstin puuttuessa jää epä-
varmaksi, onko kyse ehkä jo puhehetkellä aktuaalista prosessista vai vasta tulevan
suunnittelusta tai ennakkoinnista.

4.2. Inarinsaame

4.2.1. Rakenne ilman illatiivitäydennystä

SIKOR-korpusaineistossa inarinsaamen deverbaalinominin *joto* 'kulku; kaupaksi-käynti' käyttö muistuttaa pääpiirteissään pohjoissaamen vastaavan *johtu*-sanan käyttöä. Lokatiivimuoto *joođoost* esiintyy yleisesti (lähes sata esiintymää) kopulaverbin täydennyksenä joko konkreettisemmassa 'liikkeellä, matkalla' (51–53) tai abstraktimmassa 'käynnissä, vireillä' -merkityksessä (54):

- (51) *Mottoom täsnikirkis iijâ nuáidi lái joođoost.* (S Lehdet)
'Eräs tähtikirkas yö noita oli liikkeellä.'
- (52) *Syeiniaččineh láá joođoost piäivádâhhân, mut stuorrâ syeiniaččineh láá veigi- ja ijjâelleeh.* (S Lehdet)
'Heinäsiirakat ovat liikkeellä päivänpaisteella, mutta suuret heinäsiirakat [= hepokatit] ovat hämärä- ja yöeläimiä.'
- (53) *Puoh jotteeh iä kuittâg lamaš joođoost kunneelâš áigumušâigijn.* (S Lehdet)
'Kaikki kulkijat eivät kuitenkaan olleet liikkeellä kunniallisin aikomuksin.'
- (54) *Puáttee kuávlu- ja ráhtuspolitiik valmâštállâm lii eidu joođoost.* (S Hallinto)
'Tulevan alue- ja rakennepolitiikan valmistelu on juuri käynnissä.'

4.2.2. Illatiivitäydennyksen sisältävä rakenne

Progressiivirakenteen tyyppisiä illatiivimuotoisen adverbiaalisen sisältäviä esimerkkejä löytyy kymmenkunta, progressiivinen tulkinta tosin ei kaikissa ole kovin selvä:

- (55) *aaibâs tego puohah liččii lamaš ollâopâttâhân joođoost.* (S Lehdet)
'aivan kuin kaikki olisivat olleet yliopistoon menossa.'
- (56) *Mut fakkist muštim tom-uv, et munhân jiem lamaškin tuše kirjeráájun joođoost.* (S Lehdet)
'Mutta äkkiä muistin senkin, että minähän en ollutkaan vain kirjastoon menossa.'
- (57) *Muoi imâštálaim, kuus totkis auto tagaráin sáttoin lái joođoost.* (S Lehdet)
'Me₂ ihmettelimme, mihin sekin auto sellaisella kyydillä oli menossa.'

(58) *Suoi imåštålain čuuvtij, manen lam tåggåár puolåšin pyeråin joođoost já kuus.* (S Lehdet)

'He₂ ihmettelivät kovasti, miksi olen tällaisella pakkasella pyörällä kulkemassa ja mihin.'

(59) *Taam-uv čålijdijn čokkáám kirdemmasinist já lam joođoost Avelist Amsterdamin.* (S Lehdet)

'Tätäkin kirjoittaessa istun lentokoneessa ja olen menossa/matkalla Ivalosta Amsterdamiin.'

Deverbaalijohdoksesta *mano* 'meno' ei SIKOR-korpuksesta löydy lokatiivimuotoisia esiintymiä. Erkki Itkosen inarinsaamen sanakirjassa on kuitenkin yksi Frans Äimän muistiin merkitsemä progressiivirakenteen näköinen esimerkki:

(60) *sun læj tohon manost* (Itkonen 1986–1991: 152)

'hän oli sinne menossa'

Yksittäinen esiintymä jättää kuitenkin auki kysymyksen, onko ilmaustyyppi kenties jossain vaiheessa ollut inarinsaamessa yleisemmässä käytössä, vai onko esimerkiksi kyse ehkä vain satunnaisesta tai idiolektalisesta suomen kielen rakennemallin kopioitumisesta.

4.3. Pohjois- ja inarinsaamen vertailuaineisto

Saadakseni laajemman kuvan *leat jođus/manus* -rakenteen esiintymisestä eri aikoina ja eri tekstilajeissa olen SIKOR-korpusaineiston lisäksi kartoittanut sen esiintymistä vanhemmissa ja uudemmissa murrenäytteissä sekä eri-ikäisissä raamatunkäännöksissä. Vanhemmista murrenäytteistä olen tarkistanut Friisin (1856) suppeamman sekä Qvigstadin (1927, 1928, 1929a,b) laajat tekstijulkaisut eri pohjoissaamen murteista.⁹ Näissä teksteissä ei esiinny kyseisenlaista rakennetta kertaakaan; *johtu*, *mannu* -nominijohdoksista esiintyy käytännössä vain *mannu* konneksiossa *oktan* (~ *ovttan* ~ *ovtta*) *manus* 'yhdellä kertaa'. Samaa voidaan todeta Andelinin ja Borgin (1861) sekä Koskimiehen ja Itkosen (1918) inarinsaamen kielennäytteistä (*ohtån maanoost* yleensä merkityksessä 'alinomaa'). Myös Erkki Itkosen 1950-luvulla nauhoittamissa inarinsaamen näytteissä (Itkonen 1993) tilanne on samanlainen.

Uudempaa murreaineistoa olen hakenut puhutun pohjoissaamen LIA-korpuksesta, joka sisältää 1960–80-lukujen nauhoituksia litteroituna (122 puhujaa 19 eri paikkakunnalta, yhteensä 188 974 sanetta). Korpuksesta löytyy muutamia esimerkkejä *lea jođus* -ilmauksesta; näistä vain kaksi kohdesuuntaa ilmaisevan adverbiaalitäydennyksen kanssa. Esimerkit ovat eri puolilta kielialuetta, Tenolta ja Naavuonosta:

9. Qvigstadin teokset ovat digitoituna luettavissa Norjan kansalliskirjaston verkkosivuilla (www.nb.no), tosin toistaiseksi vain norjalaisista ip-osoitteista tai erityisluvalla tutkimustarkoituksiin.

(61) *áhkku lea juo deike jođus heasta [oik. heastta(in)?]* (LIA, deatnu_uit_1301)
'isoäiti on jo tänne tulossa hevosella(?)'

(62) *juo guokte (.) dat vel leigga jođus dohko* (LIA, navuotna_uit_0101)
'niin kaksi niitä vielä oli menossa sinne'

Kun murre-esiintymiä on kovin vähän, voidaan ilmiön alueellisesta esiintymisestä yrittää tehdä päätelmiä sen pohjalta, miten SIKOR-aineisto jakaantuu tietyillä paikkakunnilla ilmestyneiden lehtien kesken. Kyseeseen tulevat erityisesti Koutokeinossa ilmestynyt Áššu ja Kaarasjoella ilmestynyt Min Áigi, jotka vuonna 2008 yhdistettiin Ávvir-julkaisuksi (SNL:Ávvir). Syntaktisin perustein tunnistettavia *leat jođus* -progressiivirakenteita esiintyy lukumääräisesti paljon enemmän Min Áigista (84) kuin Áššusta (11) peräisin olevissa lauseissa. Progressiivisia *leat manus* -rakenteita löytyy Min Áigista kolme kappaletta, Áššusta vain yksi. Pelkät lukumäärät viittaisivat siis rakenteiden yleisemmyyteen itäisellä murrealueella, mutta kun otetaan huomioon, että korpuksessa on yleensäkin Min Áigista kuusinkertainen määrä lauseita Áššuuun verrattuna (521 007 : 88 251), ero ei ole lopulta kovin merkittävä (1,6 vs. 1,2 esiintymää per 10 000 lausetta).

Kirjakieliseksi vertailuaineistoksi olen ottanut vielä tuoreen pohjoissaamenkielisen raamatunkäännöksen (Biibbal 2019) reilun sadan vuoden takaisine vastineineen (Bibal 1895). Saalis on varsin laiha: tuoreesta käännöksestä löytyy vain kaksi osumaa muodolle *jođus*, ja näistä molemmat ovat selviä tilanilmauksia merkityksessä 'käynnissä' tai 'liikkeellä, matkalla':

(63) *Sus ledje jođus stuorra ladne barggut Juda gávpogiin, ja Jerusalemis sus lei jálus soahteveahka* (Biibbal 2019: 2Muit 17:13)
'Hänellä oli käynnissä suuria linnoitustöitä Juudan kaupungeissa, ja Jerusalemissa hänellä oli urhea sotajoukko.'

(64) *Israela ja Juda gonagasat vulggiiga johtui oktan Edoma gonagasain. Go sii ledje leamaš jođus čieža beaivvi, de sii eai šat gávdnan čázi soahtevehkii eaige omiidaset.* (Biibbal 2019: 2Gon 3:9)
'Israelin ja Juudan kuninkaat lähtivät liikkeelle yhdessä Edomin kuninkaan kanssa. Kun he olivat olleet matkalla seitsemän päivää, he eivät enää löytäneet vettä sotaväelle eivätkä juhdilleen.'

Mielenkiintoista on havaita, että vuoden 1895 käännöksessä edes näissä kohdissa ei ole käytetty *jođus*-ilmausta. Esimerkiksi jälkimmäinen kuuluu näin:

- (65) *De manne Israel gonagas ja Juda gonagas ja Edom gonagas dokko, ja go si legje mannam mokke mielde čieča bæive matke, de i læm čacce soattevekki ja omidi, mak čuvvu sin.* (Bibal 1895: 2Gon 3:9)
 'Sitten menivät Israelin kuningas ja Juudan kuningas ja Edomin kuningas sinne, ja kun he olivat menneet taivalta seitsemän päivän matkan, niin ei ollut enää vettä sotaväelle ja juhdille, jotka seurasivat heitä.'

Huomattakoon kuitenkin vielä, että SIKOR-korpuksesta löytyy vuoden 1998 käännöksestä peräisin oleva *leat jođus* -esiintymä (66), jota vastaava kohta on 1895 käännetty *leat V-min* -rakenteella (67):

- (66) *Sii ledje däl jođus bajás Jerusalemii, ja Jesus manai sin ovddabeale.*
 (S Uskonto, Ođđa testamenta)
 'He olivat nyt menossa ylös Jerusalemiin, ja Jeesus meni heidän edellään.'
- (67) *Mutto si legje matke alde, go si legje mannamen bajas Jerusalemii, ja Jesus važi sin ouddalist,* — (Bibal 1895: Mark 10:32)

Uusimmassa käännöksessä ei minkäänlaista *leat* + V -rakennetta tässä kohtaa käytetä:

- (68) *Go sii de manne bajás Jerusalemia geainnu, de Jesus manai ovddemusas.*
 (Biibbal 2019: Mark 10:32)

Yksittäisestä esimerkistä ei kuitenkaan voi päätellä, että tämä heijastaisi esimerkiksi käännöstyöryhmän yleistä suhtautumista *leat jođus* -rakenteeseen. 1800-luvun käännöksessä myös alkukielen lauserakenteet ovat luultavasti vaikuttaneet enemmän käännösratkaisuihin, joten kovin suoraviivaisia kielenmuutosta koskevia päätelmiä ei näiden pohjalta ole syytä tehdä.

4.4. Muut saamelaiskielet

Ilmiön levikin varmistamiseksi olen käynyt SIKOR-korpuksesta läpi myös pohjoissaamen läntisen naapurikielen luulajansaamen deverbaalinominien *manno* 'meno; matka' ja *jáhto* 'kulku; keli; menekki' käyttöesiintymät. Merkkejä progressiivirakenteen tyyppisestä käytöstä ei ole löytynyt. Harvoissa esimerkeissä, joissa teonnimen inessiivimuoto esiintyy kopulaverbin täydennyksenä, kyse on 'käynnissä, liikkeellä' -merkityksisestä tilanilmauksesta:

- (69) *Dat la manon revolusjávna rijkka unneplågoulmuj sinna dálla.*
 (S Asiatekstit)
 '(Se) on käynnissä vallankumous valtion vähemmistökansojen keskuudessa parhaillaan.'

Myöskään Spiikin luulajansaamen kieliooppi ei tunne kuin aktion essiivistä muodostetun progressiivityypin *Mån lav jáhtemin* 'jag håller på och flyttar' (Spiik 1989: 105). Itäisen naapurikielen koltansaamen osalta *leat jođus* -tyyppiselle rakenteelle ei juuri ole edellytyksiä, sillä vastaavat *-ō-teonnimijohdokset ylipäättään ovat harvinaisia.¹⁰ Tämä saattaa liittyä siihen, että johdostyyppi on tällä kielialueella painottoman *ō:n säännöllisesti illabiaalistuessa ja lyhentyessä, sananloppuisena heittyessä kokonaan, menettänyt äänteellistä distinktiivisyyttään. Tässä artikkelissa käsiteltävänä olevista deverbali johdoksista on ainoastaan Paatsjoen murteesta T. I. Itkosen (1958) sanakirjassa fraasi *ēt m̄našt* 'yhtä menoa', joka vertautuu pohjoissaamen ilmaukseen *oktan manus* ja inarinsaamen *oht̄an maanoost* 'id'. Paatsjoen murre on sijoittunut koltan kielialueen luoteisosaan lähelle sekä pohjois- että inarinsaamen puhuma-alueita, joten esiintymä saattaa heijastaa näiden kielten vaikutusta.

5. Vertailua *leat V-min* -rakenteeseen

Jotta käsiteltävänä olevan *leat jođus/manus* -rakenteen esiintymistä ja käyttöä voitaisiin suhteuttaa vakiintuneena pidetyn *leat V-min* -progressiivirakenteen käyttöön, olen hakenut SIKOR-korpuksen pohjoissaamen aineistosta myös jälkimmäisen rakenteen mukaiset *johtit-* tai *mannat-*verbin sisältävät esiintymät (*leat + johtimin* ~ *johtime(n)*, *leat + mannamin* ~ *manname(n)*)¹¹ ja jaotellut nämä rakenteen saamien täydennysten tyyppin mukaan. Nämä pääverbin aktion essiiviin pohjautuvat ilmaukset esiintyvät korpusaineistossa monelta osin samanlaisissa yhteyksissä kuin *leat jođus/manus* -rakenne, joskin ne näyttävät johdonmukaisemmin esiintyvän nimenomaan konkreettisesta liikkeestä puhuttaessa sekä saavan progressiivisia tulkintoja. Etenkin *leat mannamin* (~ *manname(n)*) esiintyy erittäin usein illatiivisen täydennyksen kera (lähes 80 prosentissa esiintymistä). *Leat jođus* -ilmauksen abstrahoitunutta, prosessin tilaa ilmaisevaa merkitystä 'olla käynnissä, tekeillä' ei *leat johtimin* -rakenteella esiinny, mutta *leat mannamin* sen sijaan voi ilmaista 'tapahtumassa, käynnissä olemista' (70) tai *guvlui* 'suuntaan' -adverbin kanssa abstraktia suuntaa (71). Esimerkeissä (72–73) voidaan nähdä 'liikkeellä olemisen' tilan ilmaus, esimerkeissä (74–75) taas tyypillinen kuvio, jossa progressiivirakenteella luodaan kuva käynnissä olevasta taustatilanteesta, johon sivulauseen ilmaisema punktuaalinen tapahtuma tuo kontrastoivan käänteän. Esimerkissä (74) sisältöverbi saa tyypillisen illatiivisen täydennyksen, esimerkissä (75) taas muunlaisen liikettä kuvaavan adverbialitäydennyksen. Esimerkissä (76) nähdään myös *leat mannamin* -rakenteen usein saama infinitiivitäydennys (kaksoisalleiviivattu) sekä samassa virkkeessä vielä

10. Sanastolähteistä löytyy joitakin enemmän tai vähemmän leksikaalistuneita johdoksia, kuten *mätt* 'oppi' (← *mätted* 'osata'), *sätt* 'kyyti, saatto' (← *sätted* 'saattaa, kyyditä') ja *šádd* 'kasvi, hedelmä; sato; kasvu' (← *šóddád* 'syntyä, tulla joksikin, kasvaa, tapahtua') (Neahttagisáni; T. I. Itkonen 1958: 242, 477, 548).

11. Käytetty CQP-hakulauseke pohjoissaamen *leat + johtimin* -rakenteen osalta: "[lemma = "leat"] [(pos = "Adv" | pos = "N" | pos = "Pron" | pos = "Num")]* [word = "johtim[ei]n?"]".

esimerkki *boahitit* 'mennä' -verbin käytöstä vastaavassa rakenteessa. Joissain tapauksissa *leat mannamin* selvästi ilmaisee tulevaisuuteen viittaavaa aikomusta (77). Myös esimerkki (76) voitaisiin tulkita aikomusviitteiseksi, joskin laajemman kontekstin puuttuessa tämä jää epävarmaksi.

- (70) *Heahtenummáarii galgá ringet maid dalle, go hálida ilmmuhit rihkkosis mii lea manname.* (S Asiatekstit)
'Hätänumeroon pitää soittaa myös silloin, kun haluaa ilmoittaa rikoksesta, joka on tapahtumassa.'
- (71) *Lihkohisvuođat leat geahppánan ja dat lea mannamin buoret guvlui.* – –
(S NRK News)
'Onnettomuudet ovat vähentyneet ja se [tilanne] on menossa parempaan päin, – –'
- (72) *De lei ovtta áiggi, dalle go gárjilat ledje johtime.* (S NRK news)
'Niin oli yhteen aikaan, silloin kun karjalaiset/vainolaiset olivat liikkeellä.'
- (73) *Ovlla ii astan go šlubistit gáfe, ja dalle lei mannamin.* (S Áššu)
'Oula ei ehtinyt kuin hörpätä kahvin, ja sitten [hän] oli [jo] menossa/tiessään.'
- (74) *Son lei johtime geahčestagain oahpaheaddji beavddi guvlui, muhto de bisánii.* (S Fiktio)
'Hän oli menossa katseellaan opettajan pöydän suuntaan, mutta sitten pysähtyi.'
- (75) *Ledjen dušše čqđa johtimin, muhto bursa guorranii ja mun fertejin bargagoahtit.* (S Min Áigi)
'Olin vain läpi kulkemassa, mutta kukkaro tyhjjeni ja minun täytyi ruveta työskentelemään.'
- (76) *De lei oktii boahtime meahcis ja lei manname gávpogii vuovdit šibihiid.*
(S Ávvir)
'Sitten [hän] oli kerran tulossa metsästä ja oli menossa kaupunkiin myymään kotieläimiä.'
- (77) *Boahhte vahkku lean manname Málattuopmái filbmacampii, gos galgган leat fárus buvttadeame filmma.* (S Ávvir)
'Ensi viikolla olen menossa Malangeniin elokuvaleirille, jossa minun on tarkoitus olla mukana tekemässä elokuvaa.'

Taulukossa 1 esitetään SIKOR-korpuksen pohjoissaamen aineiston esiintymämäärät *leat manus*, *leat jođus* sekä *leat mannamin*, *leat johtimin* -rakenteille (muotovariantteineen) niiden saamien täydennystyyppien mukaan jaoteltuna. Määrät esitetään kahden merkitsevään numeroon pyöristettyinä, sillä mukana on vielä todennäköisesti saman tekstin eri julkaisuversioista peräisin olevia lähes identtisiä lauseita, ja osin korpuksen valmiiseen automaattijäsennykseen pohjautuva poiminta ei ole välttämättä täysin kattava, eikä myöskään syntaktinen jäsennys adverbiaalisten täydennysten osalta aivan kaikissa tapauksissa ole yksiselitteistä. Tekstissä käsitellyt komitatiivitäydennyksiä ei ole tässä niiden monifunktioisuuden vuoksi eritelty; pelkkiä komitatiivi- samoin kuin esimerkiksi lokatiivi- tai prolatiivitäydennyksiä sisältävät rakenteet on laskettu samaan kategoriaan täydennyksettömien kanssa.

	<i>leat manus</i>	<i>leat jođus</i>	<i>leat mannamin</i>	<i>leat johtimin</i>
Illatiivitäydennyksiä	8	370	350	45
Illatiivi- ja infinitiivitäydennyksiä	1	17	32	–
Infinitiivitädennys	–	20	46	–
Ei illatiivi- tai infinitiivitädennystä	16	1 300	58	100
Yhteensä	25	1 700	490	150

Taulukko 1. SIKOR-korpuksen pohjoissaamen *leat* + {*johtit/mannat*}_{olosija} -esiintymät täydennystyyppien mukaan.

Huomionarvoista on, että *leat johtimin* -rakenne ei saa lainkaan infinitiivitäydennyksiä, ja sen illatiiviset täydennyksetkin useimmiten viittaavat tarkan kohteen sijasta suurpiirteisempään suuntaan (esim. *luksa* 'etelään', *X guvlui* 'X:n suuntaan', *geasse/dálveorohakkii* 'kesä-/talvilaitumille'). Vastaavia rajoituksia ei kuitenkaan ole *leat jođus* -rakenteella, joka näyttää näin progressiivirakenteeksi kiteytyessään alkaneen irtautua taustalla olevan *johtit* 'kulkea' -verbin semantiikasta ja argumenttirakenteesta.

Inarinsaamen osalta olen vastaavasti poiminut SIKOR-korpuksesta *leđe* + *monâmin*, *leđe* + *jotemin* -esiintymät ja jaotellut rakenteet niiden saamien täydennysten tyyppiin mukaan. Käyttö vaikuttaa varsin samantyyppiseltä kuin pohjoissaamen vastaavien rakenteiden. Varsinkin *leđe monâmin* esiintyy tyypillisesti illatiivitäydennysten kanssa, joskus myös infinitiivin (esimerkki 79). Esimerkeissä (80) ja (81) nähdään progressiivirakenteelle tyypillinen prosessin ja hetkellisen tapahtuman rinnastus, ja esimerkeille voisi kontekstista riippuen hahmottaa myös aikomusta ilmaisevan tulkinnan. Aikomus- tai futurikäyttöä ei kuitenkaan tunneta *jotteed-*verbille, vaan esimerkki (82) on ymmärrettävä vain konkreettisesti käynnissä olevan toiminnan kuvauksena (Petter Morottaja, henk.koht. tiedonanto).

(78) *Sij lijjii jo puátimin siijdân, kuus lijjii monâmin.* (S Uskonto: Kirkkokietäkirje¹²)
'He olivat jo tulossa kylään, jonne olivat menossa.'

12. Merkitty korpuksessa suomesta käännetyksi.

- (79) – *Láá vissá monâmin kuusniî juhlođ, Heikkâ eedâi.* (S Lehdet)
'Ovat kai menossa johonkin juhlimaan, Heikki sanoi.'
- (80) *Lijjim monâmin Avelân, mut jurgâlim autonjune vistig Anarân.* (S Lehdet)
'Olin menossa Ivaloon, mutta suuntasin auton keulan ensin Inariin.'
- (81) *Nuuvtpa láim-uv makaš monâmin riddosáávnán, mut livkkáim-uv säävni tuáhá já tobbeen miácán.* (S Lehdet)
'Niinpä olimmekin mukamas menossa rantasaunaan, mutta livahdimmekin saunan taakse ja sieltä metsään.'
- (82) – *Jáá, na mun lam meiddei tohon jotemin.* (S Lehdet)
'Jaa, no minä olen myös sinne menossa.'

Taulukossa 2 esitetään edellistä taulukkoa vastaavasti SIKOR-korpuksen inarinsaamen aineiston esiintymämäärät *leđe joodoost* sekä *leđe monâmin*, *leđe jotemin* -rakenteille niiden saamien täydennystyyppien mukaan jaoteltuna. Kuten luvussa 4.2.2 todettiin, korpuksesta ei löydy esiintymiä oletettavasta *leđe maanoost* -rakenteesta.

	<i>leđe joodoost</i>	<i>leđe monâmin</i>	<i>leđe jotemin</i>
Illatiivitäydennyksiä	6	100	26
Illatiivi- ja infinitiivitäydennyksiä	–	3	–
Infinitiivitäydennys	–	13	5
Ei illatiivi- tai infinitiivitäydennystä	87	20	26
Yhteensä	93	136	57

Taulukko 2. SIKOR-korpuksen inarinsaamen *leđe* + {*jotteed*/*moonnâđ*}_{olosija} -esiintymät täydennystyyppien mukaan.

Voidaan havaita, että eri rakennetyyppien esiintymämäärien suhteet ovat karkeasti samansuuntaisia kuin pohjoissaamen aineistossa. Infinitiivi- ja etenkin illatiivitäydennyksen kanssa käytettävä *leat jođus* on pohjoissaamessa kuitenkin noussut huomattavaan suosioon, kun taas inarinsaamessa vastaava *leđe joodoost* ei aineistossa saa lainkaan infinitiivitäydennyksiä. Sen sijaan inarinsaamessa *leđe jotemin* esiintyy useita kertoja infinitiivitäydennyksen kera, toisin kuin pohjoissaamen vastineensa. Osittain esiintymien puuttuminen aineistosta saattaa olla harvinaisimpien tyyppien kohdalla sattumaa, mutta lukumääräsuhteet havainnollistavat silti sitä, kuinka läheisten kielimuotojen samansuuntaiset konstruktioitumiskehitykset saattavat mikrokonstruktioiden tasolla edetä hieman eri reittejä.

6. Kokoavaa tarkastelua

Pohjoisaamen *lea jodus/manus* ja inarinsaamen vastaava rakenne näyttävät suhteellisen nuorilta ilmiöiltä, koska tällaisista ei ole havaintoja muista saamelaiskielistä eikä myöskään 1900-luvun loppupuolta vanhemmista kielennäytteistä eikä kielenkuvauksista – vain Äimän sadan vuoden takainen yksittäinen *lede maanoost* -muistiinpano viittaa inarinsaamessa voineen olla jo tuolloin vastaavan kehityksen ituja; nykyinarissa esiintyy kuitenkin vain *lede joodoost*. Tutkimukseni perusteella varsinkin pohjoissaamessa rakenne *lea jodus* on jo selvästi vakiintunut, kun taas *lea manus* esiintyy vain satunnaisesti.¹³ Vähäinen murreaineisto ei anna viitteitä ilmiön alueellisesta keskittymisestä, mutta korpusaineiston julkaisujakauman perusteella uusi progressiivirakenne olisi ehkä hienoisesti yleisempi pohjoissaamen itäisellä kuin läntisellä murrealueella.

Rakenteen esiintyminen pohjois- ja inarinsaamessa suomen kielialueen naapurissa vihjaa siihen suuntaan, että kielikontaktilla on ollut vaikutusta sen syntyyn. Varmastikin ainakin toistaiseksi harvinainen *lea manus* on osaksi aineksiltaan identtisen suomen *olla menossa* -rakenteen, osaksi vakiintuneemman *lea jodus* -rakenteen analogian tuotetta. Toisaalta taustalla on vanha olotilanilmaustyyppi, jossa kopulan inessiivimuotoisena täydennyksenä on käytetty mm. teonnimiä tai sellaisia semanttisesti muistuttavia substantiiveja, esim. *lea bivddus* 'olla pyynnissä' (*bivdu* 'pyynti' ← *bivdit* 'pyytää'). Kun liikeverbiin liittyvät adverbiaalit ovat voineet liittyä myös verbin substantiivijohdokseen, on myös rakenteen *lea jodus* + ILL muodostuminen ollut luontevaa, ja tällaisen rakenteen tulkinta on varsinkin intentionaalisen subjektin kanssa esiintyessään helposti siirtynyt tilanilmauksesta progressiivisen toiminnan ilmaukseksi ja alkanut kiteytyä progressiiviseksi verbirakenteeksi. Verbirakenteen luonteisuudesta kertoo erityisesti se, että paikallissijaisten määritteiden lisäksi rakenteeseen voi liittyä tarkoitusta ilmaiseva infinitiivi, jolla voi vielä olla oma objekti (*Guorbmebiila lei jodus viežžat gálvvu* 'Kuorma-auto oli menossa hakemaan tavaraa').

Progressiivin muodostuminen lokaalisuutta ilmaisevasta rakenteesta on kielissä yleistä (Bertinetto ym. 2000: 539; Bybee ym. 1994: 129–132); samaa tyyppiä edustavat suomen *olla tekemässä/menossa* ja myös saamen *lea dahkamin*. Tuo uralilaisen *-*MA*-deverbaalin olosijaan pohjautuva rakenne on saamessa laajalevikkoinen (Korhonen 1974: 106–112), vaikkakaan esim. Saukkonen (1965: 37–38) ei pidä sitä täysin verbaaliseksi muodoksi vakiintuneena. Suomen ja muiden itämerensuomalaisten kielten *olla tekemässä* -rakenteiden puolestaan on katsottu alkaneen kehittyä progressiiviksi suhteellisen myöhään, koska varsinkin vanhassa kirjasuomessa *MA*-infinitiivin inessiivi ylipäättään on hyvin harvinainen (Onikki-Rantajääskö 2005; Kiuru 1989). Kun kuitenkin kansankielessä esiintyy rakenteen progressiivista käyttöä vepsää ja eteläviroa myöten, lienee sen juuret johdettava ainakin myöhäiskantasuomesta; vähäisyys

13. Nuorehkoja aikuisia edustavat natiivitiedonantajani pohjoissaamen (Utsjoki) ja inarinsaamen osalta vahvistavat tiedon: *lea jodus* / *lij joodoost* on heille tuttu ilmaus, *lea manus* / *lij maanoost* taas ymmärrettävyyden rajoilla.

vanhassa kirjasuomessa liittynee käännöstekstien lähtökieluskollisuuteen (Ylikoski 2005: 616; Kiuru 1989: 443). Ilmeistä on toki, että rakenteen käyttö on kirjakielissä ajan mittaan yleistynyt ja vakiintunut tietynlaisiin ilmaisutarpeisiin. Kun myös mordvalaiskielissä on käytössä joukko *-*mA*-deverbaalinominille rakentuvia infinitiivejä (Bartens 1999: 144–151), voi näiden muotojen verbaalista käyttöä arvella esiintyneen jo hyvinkin varhain, joskin eri kielihaarojen infiniittisarjat eroavat siinä määrin toisistaan, ettei yhtenäistä järjestelmää voi vielä länsiuralilaiselle tasolle olettaa (vrt. Saukkonen 1965: 30–50). *-*mA*-deverbaalin olosijan kiteytyminen kopulan kanssa progressiivirakenteeksi voidaan nähdä sekä infiniittistymisen jatkoilmionä että suoraan kyseisten muotojen perussemantiikkaan pohjautuvana konstruktioitumiskehityksenä. *O/U*-deverbaalinomineille puolestaan ei ole vastaavasti yleistä infinitiivi- tai verbirakennekäyttöä muodostunut, mikä osin liittynee johdostyyppin leksikaaliseen rajoittuneisuuteen (vrt. Niva 2021: 37). Näiden ja eräiden muiden teonnimijohdosten olosijan käyttö tilanilmauksena on itämerensuomessakin ilmeisen vanhaa (*on kulussa* ~ *pyykin pesussa*; T. Itkonen 1975: 34; Nuutinen 1976: 56). Progressiivirakennetyyppi *olla menossa* vaikuttaa kuitenkin rajoittuvan vain suomeen, inkeroiseen ja karjalaan, joten se lienee suhteellisen nuorta kehitystä (IMS; KKS).¹⁴

Suomessa *O/U*-deverbaaliin pohjautuva progressiivirakenne on laajasti käytössä vain kolmesta geneerisestä liikeverbistä: *olla menossa* ~ *tulossa* ~ *lähdössä*.¹⁵ Näiden deverbaalijohdosten progressiivikäytön muodostumiseen on arveltu vaikuttaneen mm. verbien yleisyyden sekä *O/U*-johdoksen lyhyden verrattuna -*mA*-infinitiivin inessiiviin. (Tommola 2000: 662; Onikki-Rantajääskö 2001: 255; Niva 2021: 36–38.) Samat vaikuttimet voivat osaltaan olla myös saamen muodoltaan vastaavan rakenteen taustalla. Pohjois- (ja samoin inarin)saamessa rakenne rajoittuu *johtit*- 'kulkea' ja vähemmässä määrin *mannat*- 'mennä' verbeihin. Muihin merkityksensä puolesta ajateltavissa oleviin verbeihin *boahtit* 'tulla' ja *vuolgit* 'lähteä' ei käytäntö ole suomen mallista huolimatta ainakaan toistaiseksi levinnyt, mikä selittyy *vuolgit*-verbin osalta sillä, että sille ei yleensä ole vastaavaa vakiintunutta nominijohdosta **vuolgu*. *Boahtit*-verbin osalta tällaista estettä ei olisi; johdosta *boahtu* 'tuleminen, tulo' on sanakirjojen mukaan tällaisessa yhteydessä käytettykin (Sammallahti 1989: *boadus* ~ *boahtiin* 'tulossa'; Nielsen 1979 [1932–62]: *boadus leat* 'snart være ventendes [olla pian odotettavissa, ts. olla tulossa]', Sammallahti [2020]: *muitalii daid leat boadūin* ~ *boadus* 'kertoi niiden olevan tulossa'). Jostain syystä tämän tutkimuksen aineistoista ei kyseisenlaista käyttöä kuitenkaan löydy. Voisiko osaselityksenä olla, että suunnan suhteen neutraalimmille liikeverbeille pohjautuvat ilmaukset *leat jođus*, *leat manus* ovat yleistyneet olotilan, liikkeellä olon ilmauksina (vanhimmissa aineistoissa

14. Karjalan kielen *olla menossa/tulossa/lähdössä* -esiintymiä löytyy KKS:n esimerkkilauseista parikymmentä. Progressiivisesti tulkittavat esiintymät näyttävät painottuvan varsinaiskarjalaan; aunuksesta on vain pari esiintymää ja Tverin karjalasta ei yhtään.

15. Eräät muutkin liikeverbit voivat toisinaan esiintyä progressiivifunktiolisesti vastaavassa rakenteessa (*olla nousussa* ~ *laskussa*). Mainitut verbit kuitenkin yleensä implikoivat epäagentiivista subjektia (Niva 2021: 38; Onikki-Rantajääskö 2001: 254–263), ja monessa tapauksessa deverbaalin voi merkityksen muuttumatta vaihtaa yhdyssubstantiivi-ilmaukseen *noususuunnassa*, *laskusuunnassa*.

ei tällaistaakaan käyttöä tapaa) ja sen myötä alkaneet myös yhä enemmän toimia progressiivirakenteena, syrjäyttäen kehityksessä olleen *leat boadus* -rakenteen? Huomattakoon esimerkit (19–20), joissa *lea jođus* näyttää luontevimmin kääntyvän ’on tulossa’. Myös (*gosa*) *leat jođuid* ~ *manuid* -ilmaustyyppin syrjäytyminen vaikuttaa liittyvän *leat jođus* ~ *manus* -rakenteen suomen tuella tapahtuneeseen yleistymiseen (sikäli kuin kyseinen rakenne koskaan on kovin yleinen ollutkaan).

Kehitysten ja havaintojen syitä voi hakea myös tietynlaisten tekstilajien yleisty- misestä ylipäättään ja myös yliedustuksesta SIKOR-korpuksessa. Hallinto- ja uutis- tekstilajeissa on epäilemättä muuta kielenkäyttöä enemmän tarvetta abstraktisub- stantiiveille ja varmaankin myös näitä sisältäville verbirakenteille. Näissä teksteissä voi uumoilla myös käännostekstien lähtökielen vaikutusta, vaikka ainakin SIKOR- korpuksen esimerkeistä harva on eksplisiittisesti merkitty käännostekstiksi. Toisaalta on huomattava, että moni tämän tutkimuksen esimerkki on norjalaisesta tiedotusväli- neestä (NRK), jossa ainakaan suoran suomen vaikutuksen ei luulisi olevan erityisen vahvaa.

Vaikka kosketukset alueen valtakieleihin ovat yhä intensiivisempiä, ei *leat jođus/ manus* -rakenne ole syntynyt pelkästään naapurikielten vaikutuksesta, vaan taustalla on myös kielensisäisiä syitä; samaa on todennut Ylikoski (2009: 183) eräistä muistakin tuoreista uudennoksista pohjoissaamen nominaalisten verbimuotojen jär- jestelmässä, kuten negatiivisena partisiippina käytettävästä *-keahtes*-muodosta (*loga- keahtes* ’tekemätön’) ja *-min/-me(n)* -aktiomuodon satunnaisesta attribuuttikäytöstä ”progressiivisena partisiippina” (*dáppe leamen info-váili* ’täällä vallitseva infor- maatiovaje’). Tiettyä kehitysten paralleelisuutta voidaan havaita siinä, että saamessa yhteen liikeverbiin rajoittunut konstruktio, *leat jođus*, on lähtenyt laajentumaan myös toiseen liikeverbiin (*leat manus*), samoin kuin suomessa näyttää *olla tulossa* -rakenne historiallisena aikana laajentaneen alaansa kahteen muuhun liikeverbiin (*olla menossa*, *olla lähdössä*) (Niva 2021). Rakenteen *leat jođus/manus* kehittyminen edelleen intentionaalisuuden ja futuurisuuden ilmaisimeksi voi olla suomen tapaan (vrt. Niva 2021; tulossa) seuraava mahdollinen vaihe, josta on satunnaisia viitteitä jo nähtävissäkin. Asian tutkimiseksi pitäisi kuitenkin ottaa tarkempaan vertailuun myös laajakäyttöisemmän *leat V-min* -progressiivirakenteen erilaiset nykykielessä esiintyvät käyttötavat ja niiden historiallinen kehitys.

Kielioppilyhenteet

GENACC	genetiivi-akkusatiivi
ILL	illatiivi
INF	infinitiivi
LOC	lokatiivi (Nielsenillä ”nessiivi-elatiivi”)

Käänöksissä merkinnät me_2 , te_2 , he_2 tai $\{\text{verbimuoto}\}_2$ viittaavat alkutekstin kaksikkomuotoihin.

Korpuslähteen lyhenteet

S Asiatekstit = SIKOR, tekstikategoria ”Non-fiction texts”

S Fiktio = SIKOR, tekstikategoria ”Fiction texts”

S Hallinto = SIKOR, tekstikategoria ”Administrative texts”

S Lehdet = SIKOR, tekstikategoria ”Newspaper texts”

S Uskonto = SIKOR, tekstikategoria ”Religion texts”

S Áššu, Ávvir, Min Áigi viittaavat kyseisten lehtien teksteihin SIKOR-korpuksessa. SIKOR = SIKOR. UiT The Arctic University of Norway and the Norwegian Saami Parliament’s Saami text collection. (Version 06.11.2018). <<http://gtweb.uit.no/korp/>>.

Muut lähteet

Andelin, A[nders] 1861: Enare-lappska språkprof med ordregister. [Lisäksi kolme Edvard Wilhelm Borgin muistiinmerkitsemää satua.] – *Acta Societatis Scientiarum Fennicae* VI. Helsingforsiae. 385–508. Saatavissa: <<https://saamilinguistics.wordpress.com/teavsttat-texts/>>

Bartens, Raija 1972: *Inarinlappin, merilappin ja luulajanlappin kaasussyntaksi*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 148. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

Bartens, Raija 1999: *Mordvalaiskielten rakenne ja kehitys*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 232. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

Bergsland, Knut 1946: *Røros-lappisk grammatikk: Et forsøk på strukturell språkbeskrivelse*. Instituttet for sammenlignende kulturforskning, Serie B 43. Oslo: H. Aschehoug & co.

Bertinetto, Pier Marco & Ebert, Karen & de Groot, Casper 2000: The progressive in Europe. – Östen Dahl (toim.), *Tense and aspect in the languages of Europe*. Berlin: Mouton de Gruyter. 517–558. <<https://doi.org/10.1515/9783110197099.4.517>>

Bibal 1895 = *Bibal daihe Basse čala mi sistes doalla Boares ja Ođđa Testamenta kanonalaš girjid*. Kristiania: Grøndahl & Søn 1895. Saatavissa: <<http://www.nb.no/nbsok/nb/6ff07e7d3f7506ddbec68760fef55d7d>>

Biibbal 2019 = *Biibbal*. Bibelselskapet. Saatavissa: <<http://www.bibel.no/Nettbibelen/>>

Bybee, Joan & Perkins, Revere & Pagliuca, William 1994: *The evolution of grammar: Tense, aspect and modality in the languages of the world*. Chicago: University of Chicago Press.

Dahl, Östen 1985: *Tense and aspect systems*. Oxford: Blackwell.

Fried, Mirjam & Östman, Jan-Ola 2004: Construction Grammar: A thumbnail sketch. – Mirjam Fried & Jan-Ola Östman (toim.), *Construction grammar in a cross-language perspective*. Amsterdam: Benjamins. 11–86. <<https://doi.org/10.1075/cal.2.02fri>>

Friis, J[ens] A[ndreas] 1856: *Lappiske sprogprøver: En samling af lappiske eventyr, ordsprog og gaader*. Med ordbog. Christiania. Saatavissa: <<https://saamilinguistics.wordpress.com/teavsttat-texts/>>

Goldberg, Adele 1995: *Constructions: A construction grammar approach to argument structure*. Chicago: Chicago University Press.

IMS = Nirvi, R. E. 1971: *Inkeröismurteiden sanakirja*. Lexica Societatis Fenno-Ugricae 18. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

ISK = Hakulinen, Auli & Vilku, Maria & Korhonen, Riitta & Koivisto, Vesa & Heinonen, Tarja Riitta & Alho, Irja 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Verkkoersio: <<http://scripta.kotus.fi/visk>>

- Itkonen, Erkki 1986–1991: *Inarilappisches Wörterbuch* 1–4. Lexica Societatis Fenno-Ugricae 20. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Itkonen, Erkki 1992: *Inarinsaamelaisia kielennäytteitä / Aanaarkiela čäjtuzeh*. Toimittanut Lea Laitinen. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 213. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Itkonen, Terho 1975: Ergatiivisuutta suomessa (II). – *Virittäjä* 79: 31–65.
- Itkonen, T. I. 1958: *Koltan- ja kuolanlapin sanakirja / Wörterbuch des Kolta- und Kolalappischen*. I–II. Lexica Societatis Fenno-Ugricae 15. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura. Saatavissa: <<https://www.sgr.fi/fi/items/show/428>>
- Kiuru, Silva 1989: Kolmannen infinitiivin olosijat ja vanha kirjasuomi: ”Weisatcat jalost kielten leikis helisemisellä”. – *Virittäjä* 93: 432–445.
- KKS = *Karjalan kielen sanakirja*. Lexica Societatis Fenno-Ugricae 16. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura. 1968–2005. Verkkooversio: <<http://kaino.kotus.fi/kks/>>
- Korhonen, Mikko 1974: *Die Konjugation im Lappischen: Morphologisch-historische Untersuchung. II. Die nominalen Formkategorien*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 155. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Korhonen, Mikko 1981: *Johdatus lapin kielen historiaan*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 370. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Koskimies, A. V. & Itkonen, T. I. (toim.) 1918: *Inarinlappalaista kansantietoutta*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 167. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura. Saatavissa: <<https://saamilinguistics.wordpress.com/teavsttat-texts/>>
- Lagercrantz, Eliel 1939: *Lappischer Wortschatz* I–II. Lexica Societatis Fenno-Ugricae 6. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Langaacker, Ronald 1991: *Concept, image and symbol: The cognitive basis of grammar*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- LIA = LIA sápmi: Sámegiela hállangiellakorpus. <<http://www.tekstlab.uio.no/LIA/>>
- Magga, Ole Henrik & Magga, Lajla Mattsson 2012: *Sørsamisk grammatikk*. [Karasjok:] Davvi Girji.
- Neahttadigisánit = [Moshnikoff, Satu & Moshnikoff, Jouni ym. 2020:] Neahttadigisánit: fin ↔ sms [suomi–koltansaame-verkkosanakirja]. <<https://saan.oahpa.no/fin/sms/>>
- Nickel, Klaus Peter & Sammallahti, Pekka 2011: *Nordsamisk grammatik*. Karasjok: Davvi Girji.
- Nielsen, Konrad 1979 [1926]: *Lærebok i lappisk (samisk). 1. Grammatikk*. Universitetsforlaget.
- Nielsen, Konrad 1979 [1932–62]: *Lappisk (samisk) ordbok / Lapp Dictionary* 1–5. Based on the Dialects of Polmak, Karasjok and Kautokeino. 2. opplag. Instituttet for sammenlignende kulturforskning, Serie B 17. Oslo.
- Niva, Heidi 2021: Onnellisemmat ajat näyttää siellä olevan tulossa: Liikeverbillisen progressiivirakenteen futuurisia merkityksiä vanhassa kirjasuomessa ja varhaisnykysuomessa. – *Virittäjä* 125: 32–63.
- Niva, Heidi (tulossa): Limittäisiä aikoja ja vakaita aikeita: Progressiivisuuden ja futuurisuuden rajankäyntiä liikeverbillisessä olla V-Ossa -konstruktiossa.
- Nuutinen, Olavi 1976: *Suomen teonnimirakenteista*. Stockholm studies in Finnish language and literature 1. Stockholm: Finnish Institute at the University of Stockholm.
- Onikki-Rantajääskö, Tiina 2001: *Sarjoja: Nykysuomen paikallissijaiset olotilanilmaukset kielen analogisuuden ilmentäjinä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 817. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Onikki-Rantajääskö, Tiina 2005: 3. infinitiivin inessiivi ja määräpaikkaisuuden arvoitus. – Ilona Herlin & Laura Visapää (toim.), *Elävä kielioppi: Suomen infinitiivisten rakenteiden dynamiikkaa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1021. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 173–193.
- Qvigstad, J[ust] (toim.) 1927: *Lappiske eventyr og sagn. I. Lappiske eventyr og sagn fra Varanger*. Instituttet for sammenlignende kulturforskning, Serie B 3. Oslo: H. Aschehoug & co.
- Qvigstad, J[ust] (toim.) 1928: *Lappiske eventyr og sagn. II. Lappiske eventyr og sagn fra Troms og Finnmark*. Instituttet for sammenlignende kulturforskning, Serie B 10. Oslo: H. Aschehoug & co.
- Qvigstad, J[ust] (toim.) 1929a: *Lappiske eventyr og sagn. III. Lappiske eventyr og sagn fra Lyngen I*. Instituttet for sammenlignende kulturforskning, Serie B 12. Oslo: H. Aschehoug & co.
- Qvigstad, J[ust] (toim.) 1929b: *Lappiske eventyr og sagn. IV. Lappiske eventyr og sagn fra Lyngen II og fra Nordland*. Instituttet for sammenlignende kulturforskning, Serie B 15. Oslo: H. Aschehoug & co.
- Sammallahti, Pekka 1989: *Sámi-suoma sátnegirji / Saamelais-suomalainen sanakirja*. Ohcejohka: Jorgaleaddji.
- Sammallahti, Pekka 1993: *Sámi-suoma-sámi sátnegirji / Saamelais-suomalais-saamelainen sanakirja*. Ohcejohka: Girjegiisá.
- Sammallahti, Pekka 1998: *The Saami languages: An introduction*. Kárásjohka: Davvi Girji.
- Sammallahti, Pekka [2020]: *Davvisámi – suoma sátnegirji / Pohjoissaame-suomi-sanakirja*. <<http://satni.org/sammallahtismefin>> (luettu 8.7.2021).
- Saukkonen, Pauli 1965: *Itämerensuomalaisten kielten tulosijainfinitiivirakenteiden historia. I. Adverbiaali infinitiivi*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 137. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- SNL:Ávvir = Ávvir. Store norske leksikon. <<https://snl.no/Ávvir>> (luettu 8.7.2021).
- Spiik, Nils Eric 1989: *Lulesamisk grammatik*. [2., uudistettu painos.] Luleå: Sameskolstyrelsen.
- Tommola, Hannu 2000: Progressive aspect in Baltic Finnic. – Östen Dahl (toim.), *Tense and aspect in the languages of Europe*. Berlin: Mouton de Gruyter. 655–692. <<https://doi.org/10.1515/9783110197099.4.655>>
- Ylikoski, Jussi 2003: Defining non-finites: action nominals, converbs and infinitives. – *SKY Journal of Linguistics* 16: 185–237.
- Ylikoski, Jussi 2005: Uusia näkökulmia suomen infinitiivisiin verbirakenteisiin [Arvostelu teoksesta Herlin & Visapää (toim.) 2005: *Elävä kielioppi*]. – *Virittäjä* 109: 611–622.
- Ylikoski, Jussi 2009: *Non-finites in North Saami*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 257. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura. Saatavissa: <<https://www.sgr.fi/fi/items/show/96>>